

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

... "สารคดี" เป็นสิ่งที่ต้องลงทุนมากมาย เสร็จแล้วมันก็หายไปในอากาศ จับต้องไม่ได้ ใครรู้ก็รู้ ใครจำได้ก็จำ คุณค่าของมันในสายตาของคนที่มีมอง จึงไม่ยั่งยืน ... พลังมันอยู่ข้างใน จะมีก็เพียงผู้ชมกลุ่มเล็กๆบางกลุ่มเท่านั้น ที่สนใจ และได้รับความรู้นั้นไป (นิรุคดี ศิริจรรรยา, สัมภาษณ์)

แนวคิดดังกล่าวข้างต้นนั้น แม้ว่าจะเป็นที่คนละส่วนบุคคล แต่เราก็คงจะปฏิเสธไม่ได้ว่ามีส่วนที่เป็นข้อเท็จจริงปะปนอยู่ด้วย ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจว่าเหตุใดผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ของไทยในปัจจุบันจึงมักจะให้ความสนใจในการนำเสนอรายการเพื่อความบันเทิง เป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะในรูปแบบของละคร เกมโชว์ วาไรตี้ หรือรายการอื่นๆ ทั้งนี้โดยอ้างว่า เพื่อเป็นการตอบสนองต่อความต้องการ และความพึงพอใจของผู้ชม ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ก็มุ่งตอบสนองผลประโยชน์ทางธุรกิจเป็นหลักนั่นเอง

ขึ้นชื่อว่า "สารคดี" คงเป็นเรื่องหนักและน่าเบื่อหน่ายสำหรับใครต่อใครหลายคน ทั้งๆที่ผู้ผลิตรายการต่างก็ได้พยายามพัฒนารูปแบบและเนื้อหาให้มีความน่าสนใจมากขึ้นแล้วก็ตาม และจากการที่ผู้ศึกษาได้ทำการสำรวจผังรายการของสถานีวิทยุโทรทัศน์ทั้ง 5 แห่งในประเทศไทย (ในช่วงปี พ.ศ. 2536) ก็ได้พบว่า มีรายการสารคดีที่ออกอากาศอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ อยู่นับร้อยรายการทีเดียว โดยมีทั้งที่เป็นรายการสั้นๆ 1 นาที ไปจนถึงรายการที่มีความยาวถึง 1 ชั่วโมง แต่ก็ต้องยอมรับว่า ในจำนวนนั้นมีรายการที่เป็นที่รู้จัก และจดจำได้ของประชาชนอยู่เพียงไม่กี่รายการเท่านั้น ซึ่งก็อาจเนื่องมาจาก "ขาดเทคนิคในการนำเสนอ" ที่

สามารถดึงดูดใจผู้ชม หรือ"ถูกบรรจุอยู่ในช่วงเวลาที่ไม่เหมาะสม" หรือแม้แต่ "ขาดการประชาสัมพันธ์รายการอย่างต่อเนื่อง" ก็เป็นไปได้

หากย้อนหลังไปเมื่อปี พ.ศ.2528 ได้มีบริษัทหนึ่งซึ่งใช้ชื่อว่า "บริษัท แปะซิฟิค อินเตอร์ คอมมิวนิเคชั่น จำกัด" ก้าวเข้ามาปฏิบัติรายการข่าวโทรทัศน์ของไทย ณ สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 9 ขององค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย จนส่งผลให้ค่านิยมในการรับชมข่าวโทรทัศน์ของคนไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น นับแต่นั้นเป็นต้นมาบริษัทแปปะซิฟิคก็ได้พยายามพัฒนารูปแบบของรายการโทรทัศน์ประเภทอื่นๆ และมุ่งให้ความสำคัญกับการผลิตงาน "สารคดีเชิงข้อมูล" เกิดเป็นสารคดีโลกสลัปส์, สารคดีธรรมชาติ, สารคดีน้ำ และยังมีผลงานเป็นที่น่าเชื่อถือจนได้รับการมอบหมายให้ผลิตสารคดีในวาระพิเศษอื่นๆ อีกมากมาย อาทิ สารคดีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น

...ธรรมชาติ ศิลปะ วัฒนธรรม มรดกของความรุ่งเรือง เป็นภาระอันยิ่งใหญ่ของมนุษยชาติ ที่จะต้องประสานร่างกายและจิตสำนึกในการปกป้องรักษา งานแห่งอารยธรรมที่ล้ำค่า เป็นสายเดียวกับสายใยเล็กๆ ที่เกาะเกี่ยวกัน สร้างเป็นใย จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของใบไม้ สร้างความร่มเย็นให้แผ่นดิน ...ธนาคารไทยพาณิชย์ ตระหนักถึงภารกิจในการอนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม (ที่มา : บทเกริ่นนำในรายการ"โลกสลัปส์"ทุกชุด ทุกตอน)

ในจำนวนผลงานคุณภาพดังกล่าว"สารคดีโลกสลัปส์" ถือได้ว่าเป็น"จุดเด่น"ของบริษัท และได้พัฒนาขึ้นมาอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นหนึ่งในสารคดีเรื่องยาวที่ได้รับความนิยมสูงสุดในประเทศ (2533-2534) ทั้งนี้เนื่องมาจากการนำเสนอเนื้อหาและแนวคิดหลักของรายการ ที่มุ่งส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม, ธรรมชาติวิทยาและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ได้อย่างสอดคล้องกับสภาพของสังคมไทยในขณะนั้น ภายใต้อิทธิพลที่ดีในด้านคำแนะนำเสนอภาพและเสียงเพื่อให้ผู้ชมเกิดจินตภาพต่างๆ ที่สมบูรณ์ โดยได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณการผลิตสนับสนุนจากผู้บริหารรายการที่มั่นคงในอุดมการณ์

อย่างไรก็ดี ในการผลิตงานทุกรูปแบบก็ย่อมต้องมีทั้งความสำเร็จ และอุปสรรค ควบคู่กันไป จึงทำให้ไม่อาจคงความนิยมอยู่ได้โดยตลอด "สารคดีโลก สลับสี" ก็เช่นกัน แม้จะมีปัจจัยหลายประการที่ผลักดันให้เกิดการพัฒนา แต่ขณะเดียวกันก็มีปัจจัยบางประการที่ชักนำไปสู่ความเสื่อมถอย จึงนับได้ว่าสมควรที่จะหยิบยกมาศึกษาเพื่อค้นหาแนวทางที่เหมาะสมให้แก่ "ผู้ผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์" และ "นิสิต นักศึกษา" อันอาจนำไปใช้พัฒนาแก้ไขปัญหา และประยุกต์ปฏิบัติให้สอดคล้องกับลักษณะงานของตนสืบไป ทั้งนี้โดยความมุ่งหวังว่า ลักวันหนึ่งในอนาคตข้างหน้า รายการ "สารคดี" อาจก้าวขึ้นมามีคุณค่าและความสำคัญต่อธุรกิจโทรทัศน์ไทยทัดเทียมกับรายการ "บันเทิง" บ้างก็เป็นได้

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ผู้ศึกษาสนใจค้นคว้าวิจัยเรื่องนี้ ก็เนื่องมาจากการที่ได้เคยมีประสบการณ์การทำงานด้านสารคดีโทรทัศน์ และได้สัมผัสกับปัญหาตลอดจนอุปสรรคต่างๆมามากพอสมควร นับตั้งแต่สำเร็จการศึกษา และที่สำคัญคือเคยเป็นผู้ปฏิบัติงานคนหนึ่งของ บริษัทแปซิฟิก อินเตอร์ คอมมิวนิเคชั่น จำกัด มาก่อน จึงพอที่จะทราบข้อมูลข้อเท็จจริงอยู่บ้าง แม้ว่าจะไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติงานในทีมงาน "โลกสลับสี" โดยตรงก็ตามที่ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงค่อนข้างจะมั่นใจว่าการตั้งเอาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์และความสนใจส่วนตัวโดยได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากแหล่งข้อมูลสำคัญ [Key Informant] ในการให้ความคิดเห็นตลอดจนข้อเท็จจริงต่างๆ มาสนับสนุน เพื่อที่การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่องค์กรผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ และผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการผลิตรายการโทรทัศน์ ได้มากพอสมควร

ปัญหาการวิจัย

1. กระบวนการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์ชุดโลกสลับสีในแต่ละขั้นตอน มีลักษณะอย่างไร
2. ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์ชุดโลกสลับสี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์ชุดโลกสลัปสี ในแต่ละขั้นตอน
2. เพื่อทราบปัจจัยที่ส่งผลต่อการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์ชุดโลกสลัปสี

ขอบเขตการวิจัย

1. ศึกษา "กระบวนการผลิต" สารคดีโทรทัศน์ชุดโลกสลัปสี ของบริษัท แปซิฟิก อินเตอร์ คอมมิวนิเคชั่น จำกัด นับตั้งแต่ พ.ศ. 2531-2536
2. ศึกษาสารคดีโทรทัศน์ชุดโลกสลัปสี " เฉพาะชุดที่ผลิตขึ้นโดยทีมงานของคนไทย " เพื่อออกอากาศเป็นประจำทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5 และ สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ตามลำดับ ในช่วงปี พ.ศ. 2532-2536 จำนวนทั้งสิ้น 28 ชุด
3. ศึกษา "ปัจจัย" ต่างๆ ที่ส่งผลต่อการผลิตรายการสารคดีโทรทัศน์ชุดโลกสลัปสี ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ

ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้ศึกษามุ่งทำการศึกษาวิเคราะห์เฉพาะ "รายการสารคดีโทรทัศน์" ชุด "โลกสลัปสี" ที่เริ่มต้นผลิตในปี พ.ศ. 2531 เพื่อแพร่ภาพออกอากาศในช่วงปี พ.ศ. 2532-2536 จำนวนทั้งสิ้น 28 ชุด ผลงานของทีมงาน "บริษัทแปซิฟิก อินเตอร์ คอมมิวนิเคชั่น จำกัด" ทั้งนี้ ไม่นับรวมถึงสารคดีที่ซื้อลิขสิทธิ์มาจากต่างประเทศ โดยจะวิเคราะห์เฉพาะเรื่อง ปัจจัยการผลิตรายการ [Factors of Program Production] มิได้มุ่งวิเคราะห์ที่เนื้อหาของตัวสาร [Content Analysis]

ข้อจำกัดในการวิจัย

1. บุคลากรฝ่ายปฏิบัติงานและผู้บริหารระดับกลางของรายการสารคดี "โลกสลัปสี" ได้ยกทีมลาออกในช่วงปลายปี พ.ศ.2536
2. มีการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารของสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 9 อ.ส.ม.ท. และสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5 อยู่เสมอ

ข้อสันนิษฐานการวิจัย

กระบวนการผลิตสารคดีโลกสลัปสี มีลำดับขั้นตอนเช่นเดียวกับ "สารคดีเชิงข้อมูล" โดยทั่วไป อันได้แก่ ขั้นตอนก่อนการผลิต ขั้นตอนการผลิต และขั้นตอนหลังการผลิต แต่อาจแตกต่างกันไปบ้างตาม "ปัจจัยเงื่อนไข" ที่เกี่ยวข้อง โดยปัจจัยดังกล่าวนี้น่าจะส่งผลกระทบต่อทั้ง "เชิงบวก" และ "เชิงลบ" ได้ในขณะเดียวกัน

นิยามศัพท์

"สารคดีโทรทัศน์"

การศึกษาวิเคราะห์ เรื่อง "สารคดีโทรทัศน์" ในครั้งนี้ จะมุ่งศึกษาเพียง "สารคดีเชิงข้อมูล" เท่านั้น มิได้หมายรวมถึง "สารคดีเชิงละคร" แต่อย่างใด ดังนั้นสารคดีโลกสลัปสีซึ่งจัดอยู่ในประเภท "สารคดีเชิงข้อมูล" จึงถูกเลือกมาเป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้

"กระบวนการผลิต"

หมายถึง ขั้นตอนในการผลิต และ เผยแพร่รายการสารคดีทางโทรทัศน์ ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. ขั้นตอนก่อนการผลิต [PRE-PRODUCTION]
2. ขั้นตอนการผลิต [FIELD PRODUCTION]
3. ขั้นตอนหลังการผลิต [POST PRODUCTION]

"ปัจจัยการผลิตรายการ"

หมายถึง สิ่งใดๆที่มีส่วนผลักดันให้เกิดผลงานในรูปของรายการสารคดีทางโทรทัศน์ ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งปัจจัยเสริมและปัจจัยตัวงาให้รายการนั้นๆเกิดการพัฒนาหรือเสื่อมถอยได้ในที่สุด

ปัจจัยการผลิตรายการนี้ แบ่งออกได้เป็น 2 ประการ คือ

1. ปัจจัยภายใน
2. ปัจจัยภายนอก